

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2404>

Number: 27 , p. 437-455, Autumn I 2014

DEVLET ADAMI OLARAK MUSTAFA KEMAL ATATÜRK VE OTTO VON BİSMARCK

*MUSTAFA KEMAL ATATÜRK AND OTTO VON
BISMARCK AS STATASMEN*

Yrd. Doç. Dr. Sevilay ÖZER

Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Özet

Alman Birliği'nin mimarı Bismarck ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Atatürk arasında pek çok yönden benzerlik ve farklılıklar mevcuttur. Keza bu iki liderden ilki dağınık halde bulunan Almanları Prusya gibi köklü bir devlet etrafında birleştirmek suretiyle Alman Devleti'nin kuruluşuna hizmet etmiş, diğeri ise Mondros Ateşkes Antlaşması'yla içine girilen işgal sürecinden ülkeyi kurtararak Yeni Türk Devleti'ni kurmayı başarmıştır. Bu aşamada iki liderin dikkat çekici ortak yönü ileri görüşlü olmalarıdır. Zira öngörülerinin yüksek olması onlara, atacakları adımları daha önceden belirleme imkânı tanımıştır. Keskin zekâları politikalarının başarılı olmasındaki en önemli unsurlardan biridir. Bununla birlikte iki liderin amaca ulaşma noktasında uyguladıkları yöntem farkını da ortaya koymak gerekecektir. Bismarck, Alman Birliği'ni, diplomasiden ziyade kılıç ve kan politikası ile kurabileceğine inanmış bir liderdir. Daha Alman Birliği kurulmadan önce *"eğer çekiç olmak için bir şey yapmazsak örs haline geliriz"* diyerek bu konudaki görüşünü açıklıkla ortaya koymuştur. Mustafa Kemal Atatürk ise işgal ortamının dayatması sonucu ülkenin bağımsızlığına kavuşması adına silahlı mücadeleye girişmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla da *"Yurtta Sulh Cihanda Sulh"* politikasını hayata geçirmiştir. Bu çalışmada söz konusu iki liderin hayatlarından ziyade devlet adamı olarak benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Bismarck, Almanya, Türkiye

Abstract

Builder of German Union, Bismarck and founder of Turkish Republic, Atatürk had various similarities and differences. One of these leaders served for the establishment of German State by combining separated Germans under Prussia, which was a rooted government, while the other leader saved his country from the occupation process started with the signing of Armistice of Mondros and succeeded in establishing the New Turkish State. The remarkable

common point of the two leaders at this point is that they were quite farsighted. As they had high foresight ability, they had the chance to carefully calculate and determine the steps to be taken. Their sharp wits were one of the most significant factors of the success of their policies. But besides that, it is crucial to present the difference in the methods they applied in order to reach their goals. Bismarck was a leader who believed in that German Union could be established with sword and blood rather than diplomacy. Before the establishment of German Union, saying these words; *"If we do nothing in order to become hammer, we will become stake"*, he clearly explained his views. On the other hand, Mustafa Kemal Atatürk started an armed struggle as a result of the imposition of being invaded, in order to reach independence. He started and followed the policy of *"Peace at home, Peace in the world"* after establishing the State of the Republic of Turkey. In this study it was tried to introduce that similarities and diversities of the two mentioned leaders as statesmen instead of their lives.

Key Words: Atatürk, Bismarck, Germany, Turkey

GİRİŞ

Mustafa Kemal Atatürk ve Otto von Bismarck, dünya siyasi tarihinde önemli bir yeri olan, uyguladıkları politikalar, bunları uygularken yürüttükleri stratejiler ve elde ettikleri sonuçlar itibariyle tarihte, hem kendi milletleri hem de diğer milletler üzerinde derin izler bırakmış iki büyük liderdir. Bu liderlerden Bismarck, 1 Nisan 1815'te Brandenburg'da dünyaya gelmiş ve yedi yaşında iken Berlin'deki Plamann ilkokuluna başlamıştır. 1827 yılında Frederik Wilhelm okuluna, 1830 yılında da Graues Kloster jimnazına nakledilmiştir. Plamann okulunda öğrenimini sürdürürken yabancı dil öğrenmeye ve tabiat bilgilerine merak sarmıştır. O günlerdeki okul arkadaşlarından birisi Bismarck'ı şöyle anlatmıştır: *"Bismarck sık sık gezmeye giderdi; kendisinin çalıştığını gören olmazdı; fakat o daima her şeyi bilir, bütün vazifelerini yapardı."*¹. Bismarck jimnazdan çıktıktan sonra hukuk tahsili yapmak üzere 1832 yılında Göttingen Üniversitesi'nde öğrenimine başlamışsa da daha sonra bu üniversiteden ayrılarak Berlin Üniversitesi'ne kaydolmuştur. 22 Mayıs 1835 yılında buradan mezun olan Bismarck, memuriyet hayatına adliye teşkilatında başlamış sonrasında idari teşkilatta devam ettirmiştir². 1839 yılında ise kardeşiyle birlikte Kniephof'taki malikânelerinin başına geçerek toprakla ilgilenmeye başlayan Bismarck, ata binmeye, avlanmaya, içki içmeye, dans etmeye son derece düşkün olması ve zaman zaman çalgınca eğlenceler düzenlemesi dolayısıyla *"Çılgın Herr von Bismarck"* diye anılır olmuştur. Ancak içkiye olan düşkünlüğü onun okumaya karşı olan merakına asla gölge düşürmemiştir. Zira adresine paket paket kitapların geldiği, tarihten, edebiyattan, sosyolojiden özellikle de başta İngilizce olmak üzere yabancı dillerden çok sayıda kitap okumaya devam ettiği görülmüştür. Özellikle Shakespeare, Byron, Lenau, Bulwer'in en sevdiği yazarlar

¹Otto von Bismarck, *Düşünceler ve Hatıralar*, Çeviren. Nijad Akipek, C.I, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1952, s. V-VIII.

²Bismarck, a.g.e., s. VIII-XI.

olduğu bilinmektedir³. Bismarck'ın siyasi hayatı 1847 yılında Prusya Meclisi'ne seçilmesiyle başlamıştır. Bu dönemde aşırı muhafazakâr görüşünü sıklıkla dile getiren Bismarck, 1851-1859 yılları arasında Frankfurt'taki Germen Konfederasyonu Diet'inde Prusya temsilcisi olarak görev almıştır⁴. Daha sonra Petersburg ve Paris'te elçi olarak görev yapmıştır. Bu görevleri sırasında siyaseten çok şey öğrenen Bismarck, 8 Ekim 1862'de Başbakan ve Dışişleri Bakanı olarak hükümetin başına geçtiğinde 47,5 yaşındadır.⁵

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk ise 1881 yılında Selanik'te doğmuştur. Küçük orta sınıf bir ailenin çocuğu olan Mustafa öğrenim hayatına mahalle mektebinde başlamış, daha sonra Şemsi Efendi Mektebi'nde sürdürmüştür. 1894 yılında Mülkiye Rüştiyesi'ne başlamışsa da buradaki eğitimini yarıda bırakarak askerlik mesleğine karşı duyduğu büyük ilgi sonucunda sınavlarına girerek başarılı olduğu Selanik Askeri Rüştiyesi 'ne devam etmiştir. Okulda zekâ ve kabiliyeti ile öğretmenlerinin takdirini kazanan genç Mustafa'ya matematik öğretmeni Yüzbaşı Üsküplü Mustafa Sabri "Kemal" ismini vermiştir⁶. 1896 yılında Manastır Askeri İdadisi'ne kaydolun Mustafa Kemal burada şiir ve edebiyata merak sarmıştır⁷. 1899 yılında İstanbul'da Harp Okulu'na piyade olarak giren Mustafa Kemal 1902'de teğmen rütbesi ile mezun olmuştur. Bu süreci Harp Akademisi'ndeki üç yıllık öğrenim hayatı takip etmiş ve buradan da Ocak 1905'te Kurmay Yüzbaşı rütbesi ile mezun olmuştur⁸. Mustafa Kemal Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşı'nın yaşandığı zorlu bir dönemde ülkesine çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Çanakkale Cephesi'nde gösterdiği başarılarla yıldızı parlayan Mustafa Kemal'in lider olarak ortaya çıkması ise I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile içine girilen işgal sürecinden ülkesini kurtarmak adına başlattığı Milli Mücadele Harekâtı ile olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk daha öğrencilik yıllarında Namık Kemal ile Tevfik Fikret'ten etkilenmiştir. Özgürlük ve bağımsızlık anlayışının oluşmasında ise Fransız Devrimi'nin katkısı tartışılmaz. Özellikle Fransız Devrimi'nin düşünsel temellerinin oluşmasında büyük rolü olan J. J. Rousseau ve Montesquieu'nün eserlerini ilgiyle okuduğu bilinmektedir. İleri düzeyde Fransızca bilen Atatürk'ün olaylara geniş bir perspektif ile bakabilmesi, onun tarihten, sosyolojiye, felsefeden ekonomiye kadar pek çok alanda okuduğu kitaplar sayesinde edindiği zengin bilgi birikimi ile

³ Bismarck, a.g.e., s. XI-XIII.

⁴ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1999, s. 300-301.

⁵ Bismarck, a.g.e., s. XXV-XXVI.

⁶ Mustafa Kemal'e Atatürk soyadı, 24 Kasım 1934 tarihinde verilmiştir. Baran Dural, *Atatürk'ün Liderlik Sırları*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2004, s. 481.

⁷ Mustafa Kemal Atatürk'ün şiir ve edebiyata merak duymasında Manastır Askeri İdadisi'ne nakil olarak gelen Ömer Naci'nin katkısı büyüktür. Zira o dönemde şiir yazmakta olan Ömer Naci bir gün Mustafa Kemal'den okumak için kitap ister. Mustafa Kemal bütün kitaplarını göstermesine karşın Ömer Naci'nin bu kitapları beğenmemesi Mustafa Kemal'in şiir ve edebiyata ilgi duymasına sebep olmuştur. Uluğ İğdemir, *Atatürk'ün Yaşamı 1881-1918*, C.1, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988, s. 5.

⁸ Hamza Eroğlu, *Atatürk'ün Hayatı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1986, s. 11-14.

ilişkilendirilebilir⁹. Okumaya karşı olan tutkusu öyle yoğundur ki hastalığında hatta cephelerde bile okumayı sürdürmüş ve yeni kitaplar sipariş etmiştir¹⁰.

Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukluğu Otto von Bismarck'ın ileri yaş dönemine rastlamakla beraber bu iki siyasi şahsiyet devletlerinin kimliğini kazanmasında üstlendikleri sorumluluklar ile büyük takdir toplamışlardır. Bu çalışmada söz konusu iki liderin hayatlarından ziyade lider olarak benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. BENZERLİKLERİ

1.1. Otto von Bismarck'ın İleri Görüşlülüğü

19 yüzyılın başından itibaren Almanlar arasında birliğin kurulmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu birliği kurabilecek iki aday devlet bulunmaktadır. Bunlardan biri Avusturya diğeri ise Prusya'dır. Çok uluslu olan Avusturya'nın ulusal bir Alman politikası izleyebilecek durumda olmaması nedeniyle söz konusu görevi Prusya üstlenmiştir¹¹. Lider olarak ise en büyük başarı hiç kuşkusuz Bismarck'ındır. Otto von Bismarck daha 17 yaşında iken birliğin kurulacağına ilişkin inancı dolayısıyla bir arkadaşıyla bahse girmiştir. Anılarında bu duruma şöyle yer vermiştir: "...milli duygularımı ve yakın istikbaldeki inkişafın bizi Alman ittihadına götüreceğine olan inancımı muhafaza ediyordum. Bu gayeye yirmi yıl içinde erişileceğine Amerikalı arkadaşım Coffin'le bahse tutuştum."¹² Bu hususta daha birçok örnek vermek mümkündür. Bismarck 1840 yılında bir ahbabının daveti üzerinde gittiği avda arkadaşıyla yaptığı sohbet esnasında söz konusu görüşünü yineleyerek "Göreceksiniz ki Almanya'yı ben kurtaracağım. Bu gördüğünüz parça parça memleketlerden ben bir müttehit heyet vücuda getireceğim. Bir gün gelecektir ki Almanya çok büyük bir devlet olacaktır" demiştir¹³.

Ulusal birliği kurmak için yola çıkan Bismarck, ilk iş olarak Avusturya'yı da yanına alarak Germen Konfederasyonu adına 1864 yılında Danimarka'ya savaş açmıştır. Söz konusu savaş, Elbe Dükalıkları meselesinden çıkmıştır. Elbe Dükalıkları olarak bilinen Holstein'in büyük çoğunluğu, Schleswig'in bir kısmı ve Lauenburg'un nüfusu Alman'dır. 1852 Londra Antlaşması'yla her üç dükalığın da Danimarka'ya ait olduğu Holstein ve Schleswig dükalıklarının da Germen Konfederasyonu'na dâhil olduğu kabul edilmiştir. Danimarka Kralı VII. Frederik'in 1860-1861'de parlamentoda kabul edilen kanunları bu dükalıklarda yürürlüğe koymak istemesi ile Prusya Danimarka ilişkileri bozulmuştur. Bu ise Bismarck'ın arzu ettiği bir anlaşmazlıktır. Zira Alman Birliği'ni sağlamanın ilk adımı olarak Danimarka'nın Germen Konfederasyonu'ndan atılmasında görmektedir. Bu noktada İngiltere ve Rusya'nın

⁹ Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1989, s. 9-14.

¹⁰ Şerafettin Turan, "Mustafa Kemal Atatürk, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.31, İstanbul 2006, s. 328.

¹¹ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 266-267.

¹² Bismarck, a.g.e., s. 6.

¹³ Ali Reşat, *Bismarck*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930, s. 13. Bismarck, Stuart Mill Mehmet Emin Yurdakul Karacaoğlan, Hazırlayan: Ferit Ragıp Tuncor ve Salahattin Arıkan, İstiklâl Matbaası, Ankara 1959, s. 6.

tavrı oldukça önemli bir etkiye sahip olacaktır. İşte daha önce Polonya ayaklanması sırasında Rusya'nın yanında yer alan Bismarck'ın Rusya'nın dostluğunu kazanmak adına gösterdiği tavır o gün itibariyle anlam kazanmaktadır. Bu durumdan Bismarck'ın adımlarını atmadan önce koşulları belirleme ve uygun hale getirme hususunda ne kadar başarılı olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

1863 yılında Danimarka Kralı VII. Frederik'in ölümü üzerine yerine geçen IX. Christian'ın yeni bir anayasa kabul edip bu anayasayı nüfusunun bir kısmı Alman olan Schleswig'de uygulamaya koymak istemesi ile anlaşmazlık tekrar su yüzüne çıkmıştır. Konfederasyonu destekleyen Prusya ile Avusturya 19 Şubat 1864'te Danimarka'ya savaş ilan etmiştir. Bu aşamada İngiltere müdahale etmek istemişse de öncelikle Rusya ve Fransa'nın desteğini almayı yeğlemiştir. Ancak Rusya, Polonya ayaklanması sırasında yanında yer alan Prusya'ya karşı herhangi bir hareket içerisine girmemiş keza Fransa'da, olayı milliyet ilkesi çerçevesinde değerlendirdiğinden olaya müdahil olmamıştır. Prusya ve Avusturya karşısında yalnız kalan Danimarka 20 Temmuz 1864'te mütarekeyi kabul etmek durumunda kalmıştır. Ekim 1864 Viyana Barışı ile Elbe Dükalıkları Prusya ile Avusturya'ya bırakılmıştır. 14 Ağustos 1865 tarihinde imzalanan Gastein Antlaşması ile Schleswig'in yönetimi Prusya'ya, Holstein'in yönetimi Avusturya'ya bırakılmış, Lauenburg'u ise Prusya Avusturya'dan satın almıştır. Böylece Alman Birliği'ne giden ilk aşama başarıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca Kiel'in Prusya'nın eline geçmesi ile Alman donanmasının temeli atılmıştır¹⁴. Danimarka meselesi sırasında Bismarck politikasını şöyle ortaya koymuştur: *"Kuvvetlenmemiz, parlamento ve basın politikasıyla değil, ancak silahlı bir büyük devlet politikasıyla kâbil olur."*¹⁵

Bismarck için ikinci aşama Avusturya'nın Germen Konfederasyonu'ndan çıkarılmasıdır. Bu amaca ulaşmak adına Avusturya ile savaşmadan önce diplomatik hazırlıklara başlamıştır. Avrupa'nın batısı ile ilgisi olmayan savaşa İngiltere'nin müdahale etmeyeceğinden emin olan Bismarck için önemli olan Fransa'nın tutumudur. Savaşta Fransa'nın tarafsızlığı ve İtalya'nın ittifakını sağlamak durumundadır. Bu nedenle Fransa İmparatoru III. Napolyon ile Biarritz'te görüşmüştür. Söz konusu bu görüşmede İtalya'nın siyasi birliği kazanmasında büyük rol oynayan ancak Venedik'in alınmaması nedeniyle İtalyanlar nezdinde prestij kaybeden Napolyon'a bu zayıf noktadan yaklaşarak tarafsız kalmasını sağlamıştır. Aynı zamanda Avusturya'yı iki cepheli bir savaşa maruz bırakmak maksadı ile İtalya ile ittifak anlaşması yapmıştır¹⁶.

¹⁴ Armaoğlu, a.g.e., s. 305-308.

¹⁵ Otto von Bismarck, *Düşünceler ve Hatıralar*, Çeviren. Nijad Akipek, C.II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul1991, s. 7.

¹⁶ Bismarck İtalyanların Venedik'i para karşılığı bile almaya razı olmalarına şu yorumda bulunmuştur: *"Avusturya'ya vereceğiniz paraları ordunuza sarfedüp kuvvetinizi artırın. Venedik'i kılıcımız sayesinde almanız elbet daha doğrudur, daha hayırlıdır."* Salih Münir Çorlu, "Türkiye ve Prens Bismarck", *Yarım Ay*, S.19, Kasım 1935, s. 20.

Bismarck bu savaşta İtalya'nın rolünün büyüklüğünü *"İtalya mevcut olmasaydı onu yaratmak gerekecekti"* diyerek ortaya koymuştur. Schleswig ile Holstein anlaşmazlığı da Bismarck'a aradığı fırsatı vermiştir. Zira Holstein'da çıkan karışıklıkların Prusya'nın güvenliğini olumsuz etkilemesi kısa süre zarfında iki devlet arasındaki ilişkileri savaş boyutuna getirmiş ve Prusya Avusturya'ya savaş ilan etmiştir. Prusya karşısında zor durumda kalan Avusturya, Venedik'i İtalya'ya vermeyi kabul ederek barış anlaşması istemiştir¹⁷. Ancak bu durumu kabul etmeyen Kral I. Wilhelm ile askerleri daha ileri giderek Avusturya'nın ağır bir yenilgiye uğratılmasını istemelerine karşın ileri görüşlü olan Bismarck buna karşı çıkmış bu konudaki görüşünü şöyle dile getirmiştir: *"Avusturya'yı fazla rencide etmekten, bu memlekette lüzumsuz yere sürekli bir kin ve intikam arzusu bırakmadan kaçınılmalıyız. Tersine, bugünkü düşmanımızla tekrar dost olmak imkânını muhafaza etmemiz lâzımdır; her halde, Avusturya devletini, Avrupa satranç tahtasında bir satranç taşı olarak görmemiz ve bu devletle iyi münasebetlerin yenilenmesini, bizim için daima mümkün bir halde tutulması gereken maharetli bir manevra şeklinde telakki etmek zaruridir. Avusturya, ağır zararlara uğrarsa, Fransa'nın veya herhangi bir düşmanımızın müttefiki olacak ve Rusya aleyhindeki menfaatlerini bile, Prusya'dan intikam almak emeliyle feda edecektir."*¹⁸

III. Napolyon Venedik'in İtalya'ya verilmesini sağlayarak İtalyanlar nezdinde eski prestijini kazanmak ve Prusya-Avusturya savaşının uzun süreceği beklentisi içinde kârlı çıkacağını düşünüp tarafsız kaldığı bu savaşın sonunda yaptığı hatayı anlayarak *"İki kartı oynamak istedim, fakat kötüsünü oynadım"* diyerek itirafta bulunmuştur. Prusya ile Avusturya arasında 1866 Ağustos'unda Prag Barışı imzalanmıştır. Böylece artık Kuzey Alman Konfederasyonu'nun kurulması sağlanarak önemli bir yol kat edilmiştir¹⁹.

Bismarck son olarak Güney Alman Devletlerinin de birliğe katılması için Fransa ile bir savaşı zorunlu olarak görmektedir. Çünkü Katolik olan Güney Alman Devletleri üzerinde Fransa'nın etkisi büyüktür. Aynı zamanda bu devletler Protestan Prusya'dan çekinmektedirler. İşte bu nedenden dolayı Fransa yenilgiye uğratılmalıdır. Savaş nedeni de çok geçmeden ortaya çıkmıştır. 1869 yılında İspanya tahtına kral adayı olması için Hohenzollern hanedanından Prens Leopold'e teklif götürülmüştür. Prens Leopold'ün kral olması ile Hohenzollern hanedanı tarafından kuzeyden ve güneyden sıkıştırılacağını düşünen Fransa tepki göstermiştir. Fransa'nın tepkisi çıkması istenen savaşa gerekçe olabileceği için Bismarck'ı sevindirmiştir. Ancak ne ilk teklifi ne de 1870'deki ikinci teklifi kabul etmeyen Leopold üçüncü kez yinelenen teklifi Bismarck'ın da çabalarıyla kabul etmiştir. Bunun üzerine Fransa ile Almanya

¹⁷ Armaoğlu, , a.g.e., s. 309-312.

¹⁸ Bismarck, a.g.e., C.II, s . 63. Oral Sander Bismarck'ın bu tavrını şöyle değerlendirmiştir: *"Bismarck, Sadowa zaferinden sonra hiçbir direnci kalmamış bulunan Avusturya'nın başkenti Viyana'ya girebilir ve çok ağır bir barış antlaşmasını zorla kabul ettirebilirdi. Büyük bir ileri görüşlülük ve ılımlılık ile bunu yapmadı ve Avusturya'nın gururunu kırıp, kalıcı düşmanlığına üzerine çekmedi. Çünkü Bismarck, Almanya'nın Avrupa'nın ortasında hınç duyguları arasında güçlü bir biçimde kurulamayacağını ve birliğini korumak için ilerde müttefiklere ihtiyacı olacağını hesaplamıştı"*. Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Yayınevi, Ankara 2003, s. 221.

¹⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 313-315.

arasındaki ilişkilerin gerilmesi karşısında ortamı yumuşatmak isteyen Kral I. Wilhelm araya girerek Leopold'ün İspanya tahtından vazgeçtiğini açıklamıştır²⁰.

Leopold'ün kararından vazgeçmesi üzerine *“Fransızlardan tokadı yedik ve uysallığımızla öyle bir hale düştük ki, şimdi harbe doğru gitsek kavga çıkartmaya yer arıyormuşuz gibi görüneceğiz; Hâlbuki üstümüzdeki lekeyi ancak savaş temizleyebilir. Mevkiimde tutunmaya artık imkân kalmadı”* diyerek üzüntüsünü dile getiren Bismarck istifa etmeye karar vermiştir. Ancak çok geçmeden Ems kaplıcalarında bulunan Kral I. Wilhelm'den gelen telgraf olayların seyrini değiştirmiştir. Keza Leopold'ün İspanya tahtından vazgeçmesiyle yetinmeyen Fransız elçisi Benedetti Kral'dan gelecekte de Hohenzollern prensinin İspanya tahtına geçmeyeceği hususunda garanti isteyince I. Wilhelm böyle bir garantiyi veremeyeceğini belirtmiştir. Fransa'ya karşı tavrı değişen Kral, olayı telgrafla Bismarck'a bildirmiştir. Bismarck ertesi günü telgrafı basına vermiş ve *“Bu Galya boğası üzerinde kırmızı kumaş etkisi yaratacaktır”* diyerek bu durumdan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Bunun akabinde başlayan savaşta Fransa Almanya'ya yenilmiştir. Bu savaşla birlikte Güney Alman Devletleri de imparatorluğa dâhil olmuş 18 Ocak 1871'de Alman İmparatorluğu'nun kurulduğu ilan edilmiştir. Böylece Bismarck Şansölye unvanını almıştır²¹.

Gelinen noktada Fransa'nın Sedan yenilgisini unutmasının içerideki milliyetçilik hareketlerinin de etkisiyle kolay olmayacağını farkında olan Demir Şansölye barış politikasını devreye sokmuştur. Artık kılıç ve kan politikasıyla kurulan bu birliğin güçlendirilmesi gereklidir. İşte bu süreçte özellikle Avrupa Devletleri'nden gelebilecek bir tehdit karşısında Alman Birliği'nin dağılması ihtimalini göz ardı etmeyen Bismarck, hem barış politikası izlemeye hem de Alman diplomasisini Avrupa dışına taşırmamaya özen göstermiştir. Bu dönemde Şark Meselesi'yle ilgilenmeyişi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Bismarck o günlerde Şark Meselesi için *“bir Pommeranya askerinin kemiğine değmez”* diyerek bu konudaki net tavrını ortaya koymuştur²².

Bismarck Sedan Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğrayan Fransa'nın en kısa zamanda kendisini toparlayarak Almanya'ya savaş açacağından emindir. O nedenle tehlikeyi bertaraf etmek ve bunun yanı sıra Avrupa barışını korumak adına Almanya'yı koalisyon zinciriyle güvenlik altına almaya çalışmış, Fransa'yı *“Koalisyonlar Kâbusu”* olarak adlandırılacak yaklaşık 20 yıl sürecek bir yalnızlığa mahkûm etmiştir²³. İlk olarak Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında *“Üç*

²⁰ Armaoğlu, a.g.e., s. 318-322. İlhan F. Akın, *Siyasi Tarih 1870-1914*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1983, s. 14-16.

²¹ Armaoğlu, a.g.e., s. 323-326.

²² Muzaffer Tepekaya, *“Osmanlı-Alman İlişkileri (1870-1914)”*, Türkler, C.13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 41.

²³ Paul Kennedy Almanya'nın bu dönemdeki başarısını şöyle yorumlamıştır: *“Bismarck'ın şaşkınlık verecek kadar ustaca yönetimi sayesinde, Büyük Güç Sistemi 1870'den sonra tam 20 yıl Alman egemenliği altında olacaktır; diplomatlar, tüm yolların artık Berlin'e çıktığını işaret etmekteydiler. Ancak çoğu kimsenin görebildiği gibi,*

İmparatorlar Ligi'' kurulmuştur. Ardından 1879 yılında Almanya ile Avusturya-Macaristan arasında I. Dünya Savaşı'na kadar sürecek olan bir ittifak imzalanmıştır. Bismarck Avusturya-Macaristan ile olan ittifakına son derece önem vermektedir. Ancak bir o kadar Rusya da Almanya için önemlidir. Zira Almanya'dan uzaklaşan Rusya'nın Fransa'nın müttefiki olma ihtimalini gözden kaçırmayan Bismarck, I. Üç İmparatorlar Ligi, Rusya ile Avusturya Macaristan arasındaki çatışmadan dolayı bozulmuşsa da 1881 yılında İkinci Üç İmparatorlar Ligi ile Rusya, Avusturya-Macaristan ve Almanya arasında ikinci kez bir ittifak anlaşması imzalanmasını sağlamıştır²⁴.

Bunların yanı sıra bu dönemde sömürgecilik isteklerini daha büyük devletler ile ittifak içerisine girerek elde edebileceğini düşünen İtalya, Almanya'ya ittifak teklifinde bulunmuştur. O gün için İtalya'nın teklifiyle başlayan müzakereler sonucunda 1882 yılında Almanya İtalya ve Avusturya Macaristan arasında Üçlü İttifak anlaşması imzalanmıştır. Ancak Bismarck o günlerde İtalya'ya bakışını şöyle ortaya koyar: *"İtalya'dan bir şey elde etmek için arkasından koşmaya değmez. Menfaatleri olduğu müddetçe sözlerini tutarlar"*. 1885 yılındaki Balkan krizi nedeniyle Rusya ile Avusturya Macaristan'ın bir arada tutulamayacağı anlaşılınca, İtalyanların sömürgecilik istekleri bilinmesine karşın 1887 yılında, 1882 anlaşması yenilenmiştir. Bismarck Rusya'yı elinden kaçırmamak için bu kez de 1887 yılında Rus-Alman Teminat Anlaşması'nın yapılmasını sağlamıştır. Bu noktada ileri görüşlü bir lider olduğunu bir kez daha görüyoruz. Çünkü Rusya'nın Almanya'dan kopması demek Fransa ile ittifakı demek olduğunu daha o günlerde gören Bismarck'ın bu mücadelesini I. Wilhelm'den sonra Kral olan torun II. Wilhelm çok dikkate almamış, Rusya ile teminat anlaşmasını yenilemeyerek İngiltere'ye yaklaşmayı yeğlemiştir. Bismarck daha Ocak 1892'de Almanya'nın değişen politikasının yaratacağı tehlikelere şöyle işaret etmiştir: *"Girmiş olduğu bu yeni yolda Almanya gittikçe Avusturya'ya bağlı kalacaktır. Fakat sonunda, Viyana'nın Balkan politikasını kan ve refahı ile ödemesi mümkündür."* Gerçekten de bu politika sonucunu çok kısa sürede göstermiş 1892 yılında Fransa ile Rusya arasında askeri anlaşma, 1894 yılında da Fransız-Rus İttifakı yapılmıştır. Bismarck'ın 1890 yılında görevden ayrılışı²⁵ kendisinin de daha önceden öngördüğü gibi Almanya'nın politikasını oldukça değiştirmiştir²⁶.

Almanya'yı Avrupa kıtası üzerinde en önemli güç yapan şey yalnızca imparatorluk şansölyesinin zekâsı ve acımasızlığı değildi. Aynı zamanda ulusal birlik sağlandıktan sonra daha da hızlı gelişen Alman sanayi ve teknolojisi, Alman bilimi, eğitimi ve yerel yönetimi ile etkileyici Prusya ordusuydu.", Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 234-235.

²⁴ Armaoğlu, a.g.e., s. 336-350.

²⁵ Bismarck'ın görevden ayrılış nedenleri için bkz. Salih Münir Çorlu, *"Türkiye ve Prens Bismarck"*, *Yarım Ay*, S.20, Aralık 1935, s. 30.

²⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 357-397. Bismarck'ın ileri görüşlülüğüne son bir örnek de Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin olarak ortaya attığı görüşüdür. Osmanlı Devleti'nin çok fazla ayakta kalamayacağını belirten Bismarck, daha o günlerde İstanbul Edirne ve çoğunluğu Türklerden müteşekkil bir Türk Devleti diğer bir deyişle millî bir devleti yaşatmak için büyük devletlerin birbirleriyle anlaşmalarını tavsiye etmiştir. Bekir Sıtkı Baykal, *"Bismarck'ın Osmanlı İmparatorluğunu Taksim Fikri"*, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.1, S.5, Temmuz-Ağustos 1943, s. 11-12. Bismarck'ın Osmanlı Devleti üzerinde

I.2. Mustafa Kemal Atatürk'ün İleri Görüşlülüğü

Büyük bir önder olan Mustafa Kemal Atatürk'ün ileri görüşlü oluşuna dair pek çok örnek göstermek mümkündür. Öğrencilik yıllarında çok okuyan ve geniş kültüre sahip bir öğrenci olduğu görülen Mustafa Kemal o dönemlerde memleketin içinde bulunduğu şartların vahametini görmüştür. Yakın arkadaşlarından biri olan Ali Fuat Cebesoy'un evine gittiği bir gün orada Osman Nizami Paşa ile tanışır. Ülkenin içinde bulunduğu şartlara ilişkin yapılan sohbette Osman Nizami Paşa "İstibdat idaresi bir gün elbette yıkılacaktır. Fakat onun yerine, Batılı manada bir idare gelip memleketi her bakımdan acaba kalkındırabilecek midir? Ben buna inanmıyorum" demesi üzerine Mustafa Kemal "Paşa Hazretleri, Garplı manadaki idareler de zamanla gelişmişlerdir. Bugün uyur gibi görünen milletlerimizin çok kabiliyeti ve cevheri vardır. Fakat bir inkılâp vukuunda bugün iş başında olanlar, yerlerini muhafaza etmeye kalkarlarsa, o vakit buyurduğunuz kabul etmek lâzım gelir. Yeni nesiller içerisinde her hususta itimada lâyık insanlar çıkacaktır" demiştir. Mustafa Kemal'in daha o günlerde batılı manada bir yönetimden söz etmesi ileride hayata geçireceği Cumhuriyet rejiminin ilk işareti olarak kabul edilebilir²⁷.

Meşrutiyet'in ilanını izleyen günlerde buna benzer bir hatıra da Selanik'te cereyan etmiştir. Mustafa Kemal'in İvan Manolef'a Selanik'te söyledikleri de dikkat çekicidir: "Bir gün gelecek, ben hayal zannettiğiniz bütün inkılapları başaracağım. Mensup olduğum millet bana inanacaktır. Saltanat yıkılmalıdır. Din ve devlet birbirinden ayrılmalı, şarktan benliğimiz ayrılarak batı medeniyetine aktarmalıyız. Kadın ve erkek üzerindeki farklar silinerek yeni bir içtimai nizam kurmalıyız. Garp medeniyetine girmemize mani olan yazıyı atarak Latin kökünden bir alfabe seçmeli, kılık kıyafetimize kadar her şeyimizle garplılara uymalıyız."²⁸

Mustafa Kemal yine Selanik'te bir akşam arkadaşı Salih (Bozok) ve Fuat (Bulca) ile devletin geleceğine ilişkin sohbet ederken Fuat Bulca'ya "Yanında bir kâğıt var mı?" diye sorar. Fuat Bulca kendisine bir beyaz kâğıt uzatınca cebinden kalemini çıkartarak bir harita çizer. "İmparatorluktan işte bu kalacaktır: İstersen cebine koy sakla, göreceksin!" der. İşte o gün Mustafa Kemal Atatürk'ün çizdiği harita bugünkü Türkiye haritasıdır²⁹.

I. Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile ülkenin bir ateşkesten öte işgal altına girmesi üzerine Mustafa Kemal Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak işgallere karşı direniş harekâtını başlatmıştır. "Ya İstiklal, ya ölüm" parolasıyla hareket eden Mustafa Kemal Milli Mücadele'nin amacını ve yöntemini Haziran 1919'da Amasya Tamimi yayınlayarak halka anlatmıştır. Bu tamimle vatanın bütünlüğünün ve milletin bağımsızlığının tehlikede olduğu

---

herhangi bir beklentisi olmamakla birlikte Doğu Sorunu 'nu Alman çıkarları için politik baskı aracı olarak kullanmıştır. Fahri Çeliker, "Bismarck'ın Doğu Politikası ve Bulgaristan'ın Kurtuluşu (1878)", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl.5, S.9, Şubat 1980, s. 93-94.

²⁷ Bekir Tünay, "Atatürk ve Cumhuriyet", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.III, S.7, Kasım 1986, s. 160-161.

²⁸ Sadi Borak, *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*, İstanbul 1966, s. 22.

²⁹ İsmet Bozdağ, *Atatürk'ün Evrensel Boyutları*, Emre Yayınları, İstanbul 2008, s. 16-17.

belirtilerek milletin istiklalini yine milletin azim ve kararının kurtaracağını altı çizilmiştir³⁰.

7/8 Temmuz gecesi Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Müfit ve Süreyya Beylerin olduğu bir ortamda Mazhar Müfit Bey'den not defterini getirmesini ister. Defteri getirdiğini görünce "Amma bu defterin bu yaprağını kimseye göstermeyeceksin. Sonuna kadar mahrem kalacak. Bir ben, bir Süreyya, bir de sen bileceksin. Şartım bu..." dedikten sonra şunları söylemiştir: "Zaferden sonra şekli hükûmet Cumhuriyet olacaktır. Bunu size daha önce de bir sualiniz münasebeti ile söylemiştim. Bu bir. İki: Padişah ve hanedan hakkında, zamanı gelince, icap eden muamele yapılacaktır..." Söz konusu bu konuşma onun hem kararlılığına hem de ileri görüşlülüğüne örnek olarak gösterilebilir³¹. 23 Temmuz- 7 Ağustos 1919 tarihleri arasında toplanan Erzurum Kongresi'nde çok önemli kararlar alınmıştır. Millî sınırlar içinde vatanın bir bütün olduğu belirtilerek, manda himayenin kesinlikle kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Burada ilk defa Temsil Heyeti oluşturularak millî iradenin üstünlüğüne dikkat çekilmiştir. 4-11 Eylül 1919 tarihinde de Temsil Heyeti vatanın bütünü temsil edecek şekilde genişletilmiştir. Ayrıca ülkenin işgal altına girmesi sonucu kurulmuş olan bütün müdafaa-i hukuk cemiyetleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir. 12 Ocak 1920 tarihinde toplanan Son Osmanlı Mebuslar Meclisi çok uzun ömürlü olmamıştır. Misak-ı Milli kararlarının alınması üzerine işgal kuvvetleri İstanbul'daki meclisi dağıtmışlardır. Aslında bu olumsuzluk Ankara'da yeni bir meclisin açılışını tetiklemiştir. Böylece 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve millet iradesinin sonucu seçilen milletvekilleri Ankara'daki mecliste çalışmaya başlamışlardır. Meclisi'nin açılmasının akabinde milli hükümete karşı ayaklanmalar başlamıştır. Bu süreçte İtilaf Devletleri kendi aralarında yaptıkları görüşmeler sonucu olgunlaştırdıkları Sevr metnini İstanbul Hükümeti'ne imzalatmışlardır. Bir devletin yok oluş belgesi olarak da değerlendirilen bu metni Ankara Hükümeti tanımadığı gibi tanıyanları da vatan haini kabul etmiştir³².

1921 yılı başında Batı Anadolu'da düzenli ordu birlikleri ile Yunan işgal kuvvetlerine karşı mücadele başlatılmıştır. Ocak 1921'de I. İnönü Savaşı'nda Yunanlılar yenilgiye uğratılmıştır. Düzenli ordunun ilk başarısı olması ve halka moral vermesi açısından bu başarı oldukça önemlidir. Ayrıca bu savaş sonucunda 27 Şubat 1921'den 12 Mart 1921'e kadar sürecek Londra Konferansı'na hem İstanbul Hükümeti hem de Ankara Hükümeti'nden bir temsilcinin katılması için çağrıda bulunulmuştur. Konferansın bir neticeye ulaştırılamaması üzerine Yunanlılar tekrar saldırıya geçmişlerse de başarılı olamamışlardır. Bunun üzerine İtalyanlar Anadolu'yu terk etmeye başlamışlardır. Temmuz 1921'deki Kütahya Eskişehir Savaşı'nda ordunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesi üzerine ülkemizden gitmeye karar veren Fransızlar

³⁰ İbrahim Ağâh Çubukçu, "İstiklâl Savaşı ve Millî Birlik", *Belleten*, C.LII, S. 204, Atatürk Özel Sayısı, Ankara 1988, s.798.

³¹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 130-131.

³² Yaşar Akbıyık, "Atatürk'ün Hayatı", *Türkler*, C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 432-433.

ise biraz daha beklemeyi tercih etmişlerdir. Ancak 23 Ağustos 1921 tarihinde başlayan 22 gün 22 gece devam eden Sakarya Muharebesi'nde Yunanlılar yenilgiye uğratılmış, Fransızlar Ankara Anlaşması'nı yaparak çekilmişlerdir. Ülke topraklarının düşmandan tamamen temizlenmesi ise 26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan ve 13 Eylül 1922 tarihinde ülkenin işgalcilerden kurtarılması ile sonuçlanan Büyük Taarruzla mümkün olmuştur.

Bu askeri başarıyı siyasi başarılar takip etmiştir. 28 Ekim 1922 tarihinde Lozan'da toplanacak olan barış konferansına Türkiye çağrılmıştır. Ancak bu konferansa İstanbul Hükümeti'nin de katılma isteği saltanatın kaldırılma sürecini hızlandırmıştır. İşte Mustafa Kemal Paşa daha önceden kafasına koyduğu saltanatı kaldırma fikrini bu vesileyle gerçekleştirmiştir. 1 Kasım 1922 tarihinde saltanat kaldırılmış, Padişah Vahdettin bir İngiliz savaş gemisiyle ülkeyi terk etmiştir. 20 Kasım 1922 tarihinde başlayan bir ara kesintiye uğramış olmakla birlikte sonra devam eden konferans sonucunda 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma Türk bağımsızlık ve egemenliğinin tanınması açısından çok önemlidir. Söz konusu bu anlaşmadan sonra Milli Mücadele'nin başından beri egemenliğin millete ait olduğunu savunan Mustafa Kemal, 29 Ekim 1923 tarihi itibarıyla devlet ve hükümet şeklinin Cumhuriyet olduğunu ilan etmiştir³³.

Atatürk'ün ileri görüşlü bir devlet adamı oluşuna ilişkin başka örnekler de vermek mümkündür. Bunlardan biri Atatürk'ün hastalığının ilerlediği bir evrede Ali Fuat Cebesoy'a II. Dünya Savaşı'yla ilgili olarak yapmış olduğu tahminidir: *"Fuat Paşa, pek yakında dünya vaziyeti mütareke senelerinden çok daha ciddi olacak ve karışacaktır. İkinci bir büyük harp karşısında kalacağız. Dünyaya hâkim olan milletleri idare edenlerin arasında maatteessüf birinci derece devlet adamı çıkmıyor. (Hitler ve Mussolini'yi kastederek) Avrupa'da birkaç maceraperest Almanya ile İtalya'nın başında cebren bulunuyor. Karşı karşıya geldikleri zayıf devlet adamlarının aczinden cüret alıyorlar. Bunlar bugün dünyayı kana boyamaktan çekinmeyecektir. Eski dostumuz Rus Sovyet Hükümeti acizlerle maceraperestlerin yanlış hareketlerinden istifade etmesini bilecektir. Bunun neticesinde dünyanın vaziyeti ve muvazenesi kâmilten değişecektir."*³⁴

³³ Gülseren Akalın, "Milli Mücadele Dönemi Türk Dış Politikası", *Atatürk Haftası Armağanı*, Ankara 1994, s. 70-75.

³⁴ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, II. Kısım, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1960, s. 252. Bunun dışında Atatürk'ün 1932 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Mac Arthur ile Ankara'da yapmış olduğu görüşmede söylediği iddia edilen ve 1951 yılında Caucasus adlı Amerikan Dergisi tarafından "*Hayret Verici Kehanetler*" başlığı altında yayınlanan II. Dünya Savaşı'na ilişkin yaptığı iddia edilen ileriye dönük tahminlerin ise gerçekte bağdaşmadığını Cüneyt Akalın çalışmasında ifade etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Cüneyt Akalın, *Atatürk-Mac Arthur Görüşmesinin İçyüzü Bir Soğuk Savaş Yalanı*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006, s. 17-20. Mustafa Kemal Atatürk'ün, I. Dünya Savaşı'nın sonucunu Salih Bozok'a gönderdiği mektubunda, *"Ben, Almanların bu savaşı kazanacaklarını kesinlikle inanmıyorum"* diyerek daha savaşın başında dile getirmiş olması onun ileri görüşlülüğünün bir başka örneğidir. Sadi Borak, *Atatürk'ün Özel Mektupları*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul, s. 36-37.

Mustafa Kemal Paşa'nın ileri görüşlü oluşuna dair bir başka örnek te doğuda, sömürge altındaki milletlerin geleceğine ilişkin yaptığı konuşmalarıdır. Paşa, 17 Temmuz 1922 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında "...Türkiye'nin bugünkü mücadelesinin yalnız Türkiye'ye ait olmadığını... bir daha doğrulamak istiyorum. Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsa idi; belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye, büyük ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü müdafaa ettiği, bütün mazlum milletlerin, bütün Doğu'nun davasıdır..." demiştir. 1923 yılında yaptığı bir başka konuşmasında da "...Şu anda, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün Doğu milletlerinin uyanışını da öyle görüyorum. Bağımsızlık ve özgürlüklerine kavuşacak olan daha çok millet vardır. Bu milletler, bütün engellere rağmen, muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen geleceğe ulaşacaklardır..." diyerek görüşünü ortaya koymuştur³⁵. Atatürk'ün çok önceden dile getirmiş olduğu söylemlerinin ilerleyen süreç içerisinde birer birer gerçekleşmesi onun ileri görüşlülüğünün sadece kendi milleti tarafından değil diğer milletler nezdinde de kabul görmesini sağlamıştır.

1.3. Eserleri

Her iki lider de arkalarında siyasetname olarak da değerlendirilen birer hatırat bırakmışlardır. Otto Von Bismarck'ın bıraktığı eserin adı Düşünce ve Hatıralar'dır. İktidardan çekildikten sonra yazmaya başladığı eserin ortaya çıkmasında Lothar Bucher adlı diplomatın büyük emeği olmuştur. Bismarck eserini birkaç kez gözden geçirmiş ve üzerinde gerekli olan düzenlemeleri yapmıştır. Eserin ilk iki cildi Bismarck'ın ölümünden hemen sonra basılmıştır. Üçüncü cildi ise 1919 yılında yayınlanabilmiştir. Bu kadar geç yayınlanmasının nedeni Bismarck'ın varislerinin II. Wilhelm'i, Bismarck'ın eleştirilerine karşı korumak istemesinde yatmaktadır. Bismarck eseri ile siyasi bir vasiyetname bırakmak istemiş olmakla birlikte geçmişin muhasebesini yapmak kendisine yönelik eleştirilere cevap vermek istemiştir. Hatta bazı kişilerden bir nevi intikam almak arzusuyla sert üslubunu ortaya koymaktan çekinmemiştir. "*Edebî Bir Âbide*" olarak da nitelendirilen bu eserde Bismarck, temiz ve kuvvetli lisanının da etkisiyle mükemmel olarak tanımlanan bir Almanca ile kendi portresini de ortaya koymuştur. Eserde, Demir Şansölye olarak da bilinen Bismarck'ın vatanperverliğini, diplomat kişiliği, arzu ve istekleri, cesareti, rakipleri, kinleri kısaca bir liderin hayatının tüm yönlerini bulmak mümkündür³⁶.

Nutuk ise Mustafa Kemal Atatürk'ün gözünden Milli Mücadele Döneminin askeri, siyasi ve diplomatik tarihidir. Atatürk Nutuk'ta, eserini yazma nedeninin, devrimin incelenmesinde tarihe kolaylık sağlamak olduğunu dile getirmiştir. Bu da Mustafa Kemal Atatürk'ün eserini söz konusu dönemi inceleyecek olanların yararlanacağı temel bir kaynak kitap olarak tasarladığını açıkça göstermektedir. Ancak Nutuk'un kendisinin de bir tarih incelemesi olduğunu belirtmek gerekir³⁷. Mustafa

³⁵ Cemal, Enginsoy, "Çok Yönlü Tarihi Kişiliği ile Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.III, S.7, Kasım 1986, s.145.

³⁶ Bismarck, a.g.e., C.I, s. LIII-LVI.

³⁷ *Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)*, (Yayın Kurulu; Hasan Ersel, Ahmet Kuyuş, Mete Tuncay ve Ahmet Oktay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 94.

Kemal Nutuk'ta sadece tarihe anlatmakla yetinmemiş, olayları, kişileri ve süreçleri kendi bakış açısıyla yorumlamıştır. Nutuk'ta tarihin anlatılmasıyla yorumlanmasının zaman zaman birbirine karıştığı görülmektedir.³⁸ Nutuk, Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı tarihi yazdığı tarihe dönüştürme çabasıdır. Mustafa Kemal Paşa, eserinde tüm karşıtlarıyla hesaplaşmış, hem de tarih önünde eylemlerinin hesabını vermiştir. Böylece ideolojisini yaymak için kurmuş olduğu Halk Partisi'ne yol gösterme görevini de yerine getirmiştir³⁹. Mustafa Kemal Paşa'nın sözleriyle Nutuk, "Millî varlığı sona ermiş sayılan büyük bir milletin, istiklâlini nasıl kazandığını, ilim ve tekniğin en son esaslarına dayanan milli ve çağdaş bir devleti nasıl kurduğunu" anlatır. Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'u bitirirken de şunları söylemiştir: "Saygıdeğer Efendiler, sizi günlerce işgal eden uzun ve teferruatlı sözlerim, nihayet geçmişe karışmış bir devrin hikâyesidir. Bunda, milletim için ve gelecekteki evlâtlarımız için dikkat ve uyanıklık sağlayabilecek bazı noktaları belirtebilmiş isem kendimi bahtiyar sayacağım"⁴⁰.

1.4. Liderlikleri

Bismarck ile Atatürk birbirlerinin çağdaşı olmamakla birlikte sahip oldukları liderlik vasıflarıyla sadece kendi milletleri üzerinde değil diğer milletler üzerinde de derin izler bırakmışlardır. Her iki devlet adamı da ileri görüşlü olmalarının yanı sıra toplumları arkalarından sürükleyecek büyük bir karizmaya sahiptir. Akılcı ve gerçekçi olmaları politikalarının başarılı olmasını sağlamıştır.

Tarihçi Hermann Pinnow Bismarck hakkındaki düşüncelerini şöyle aktarmıştır: "...Bismarck her hususta kati kararlar vermekten çekinmedi. Buradan birşey almak şuradan birşey koparmak, bazı kimselere güler yüz, bazularına âbus bir çehre göstermek suretiyle tuttuğu yolu takip etti ve kuvvet istimalile Alman milletini bizzat çizmiş olduğu bu yolda, hatta uzun bir müddet için beraberinde sürükledi. Hâkimiyeti eline alınca dünyanın veçhesi değişti, eserinden ayrıldığı zamanda aynı şey oldu. Bismarck için, herhangi bir devlet adamından ziyade faaliyet göstermiş ve devrin dahisi olmuştur diyebiliriz."⁴¹ Gerçekten de dönemin siyasi olaylarına baktığımızda Bismarck'ın sadece Almanya'nın değil dünya tarihinin önemli simalarından biri olduğu görülmektedir. Hatta onun işbaşından ayrılmasının I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasını hızlandırdığı bile rahatlıkla söylenebilir. Çünkü Bismarck Almanya'nın güvenliği için bir tarafında Avusturya-Macaristan'ı diğer tarafında

³⁸ Emre Kongar, *Atatürk Üzerine*, İstanbul 1994, s. 61.

³⁹ Kongar, a.g.e., s.70.

⁴⁰ Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, (Yay. Haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2000, s. 607. Mustafa Kemal Atatürk'ün, Nutuk, Geometri, Medeni Bilgiler adlı eserlerinin yanı sıra askeri bilgi ve birikimlerine dayanarak hazırladığı, *Takımın Muharebe Talimi, Cumalı Orduğâhı, Birinci Ta'biye Meselesinin Halli, Bölüğün Muharebe Talimi, Zabıt ve Kumandan ile Hasb-ı Hâl, Taktik Tatbikat Gezisi1, Ta'lim ve Terbiye-i Askeriyye Hakkında Nokta-i Nazarlar*, "Taktik Meselesinin Çözümü ve Emirlerin Yazılmasına İlişkin Öğütler" adlı çalışmalarını bulunmaktadır. Hüsnü Özlü, "Atatürk'ün "Ta'lim ve Terbiye-i Askeriyye Hakkında Nokta-i Nazarlar" Adlı Eserinin Liderlik ve Eğitim Anlayışı Açısından Analizi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 49, Bahar 2012, s. 218.

⁴¹ Hermann Pinnow, *Almanya Tarihi*, (Tercüme Eden: Fehmi Baldaş), Kanaat Kitabevi, İstanbul 1940, s. 410-411.

Rusya'yı müttefik olarak bulundurmaya çok önem vermiştir. Ancak Kral II. Wilhelm'in Bismarck'ın istifasından⁴² sonra Rusya ile teminat anlaşmasını yenilememiş olması Bismarck'ın daha önce kaygılandığı Rus-Fransız ittifakının yapılmasını tetiklemiştir. Bu müttefiklik Üçlü İtilaf'ın ilk oluşumu olarak ortaya çıkmıştır. Böylece Fransa hem uzun süren yalnızlığına son vermiş hem de intikamını almak için müttefik bulmuştur. Bismarck'ın diploması alanındaki başarısına dikkat çeken Bertrand Russell, onunla ilgili görüşünü şöyle aktarmıştır: *"Bismarck sert ve merhametsiz, son derece faal, kahramanane bir adamdı. Dünyaya kendi şekline göre bir tarz vermek istedi. Maatteessüf ki buna muvaffak oldu denilebilir"*.⁴³

Mustafa Kemal Atatürk'ün ise öncelikle çok başarılı bir asker olduğunu belirtmek gerekir. Vatanını milletini her şeyin üstünde tutan Atatürk, Milli Mücadele'ye, milletine olan bağlılığı ve yine milletine olan güveni ile başlamış ve bunu şu sözleriyle dile getirmiştir: *"Ben 1919 senesi Samsun'a çıktığım gün elimde, maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran, yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım."*⁴⁴

Toplumun nabzını çok iyi tutabilen, gerçekçi, sabırlı, cesur ve aynı zamanda kararlı bir lider olan Atatürk'ü Bernard Lewis, şöyle anlatmıştır: *"Onun gerçek büyüklüğü, bizatihi büyük olmalarına rağmen bu başarılarında yatmaz. Onun gerçek büyüklüğü daha çok, bu kadarının yeter olduğunu, fakat yine de tek başına yeterli olmadığını, askerî ödevin tamamlandığını ve pek farklı başka bir ödevin kaldığını kavramasında yatar. 1923'te onun zaferi sırasında bir askerî kumandanı daha çok şan ve şeref aramaya veya milliyetçi bir lideri yeni ihtiraslar uyandırmaya teşvik edebilecek birçok fırsatlar vardı. O bunların hepsini reddetti ve kahramanlar arasında istisna olarak görülen bir gerçekçilik, kendini tutma ve ılımlılıkla bu çeşit sarhoşca maceralara karşı halkını uyardı. Bundan sonraki ödevi yurt içinde idi. Çünkü askerî, malî ve siyasî bütün istilacılar gittiği zaman zaten geri olan ve şimdi uzun savaş ve iç savaş yıllarıyla daha da zayıflamış bulunan ülkenin yeniden kuruluş sorunu duruyordu. Osmanlı askeri ve muzaffer kahramanı olarak Kemal Atatürk'ün bunu görebilmesi ve bunun kendisinden istediği büyük hayal gücü ve cesareti gösterebilmesi onun en büyük meziyetidir."*⁴⁵

Mustafa Kemal Atatürk dost ve düşman diğer ülkelerin takdirini kazanmayı başarmış büyük bir liderdir. Öyle ki Türkiye Devleti'nin kurucusu olan Atatürk'ün Kasım 1938'de ölümü üzerine dünya basını verdiği haberlerde *"Dünyanın En Büyük Devlet Adamlarından Biri"*, *"Evrensel Sima"*, *"Çağımızın En Büyük Adamı"*, *"Dünyanın Yetiştirdiği En Büyük Reformcularından Biri"* gibi sıfatlar kullanmışlardır. İngiltere'deki News Chronicle gazetesi ise, *"Bozkurt"* başlığı altında yer verilen yazıda; *"Atatürk eğer yaşasaydı tarihin bugünkünden çok farklı olacağını, bir hakikat olarak söyleyebileceğimiz mahdut adamlardan birisiydi. Hiçbir diktatörün başaramadığı muvaffakiyetleri Atatürk*

⁴² Bismarck 1890 yılının Mart ayında istifa etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Otto von Bismarck, *Düşünceler ve Hatıralar*, Çeviren. Nijad Akipek, C.III, Maarif Basımevi, Ankara 1955, s. 122-174.

⁴³ Bertrand Russell, "Bismarck'ın Eseri", *Fikir*, Yıl.7, C.13, S.317, 18 Teşrinisani 1939, s. 73.

⁴⁴ Afet İnan, *Atatürk'ten Hatıralar*, Ankara 1950, s. 111-112.

⁴⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2000, s. 290.

başardı” diyerek onun liderlik yeteneğinin büyüklüğüne vurgu yapmıştır⁴⁶. Alman Tarihçi Herbert Melzig Atatürk için şu yorumda bulunmuştur: “Mustafa Kemal’in açık ve çelişkisiz bir dünya görüşü vardı. Parlak zekâsı, tarih olaylarını en iyi biçimde değerlendiriyor, bütün devrimlerinde, tehlikeli olabilecek her şeyi tartıyor, düşünmeden ileriye doğru hiç adım atmadığı için, gerilemesine de neden kalmıyordu. İlhamlarını gözüpek, özverili Türk Halkının vicdanından alıyordu. Bu vicdanının şaşmayan değerleri, olayların akışı, savaşın iniş ve çıkışları içinde de hiç değişmeyen ve tükenmeyen büyük güç kaynakları olarak çağlıyordu.”⁴⁷

2. FARKLILIKLARI

Muhafazakârlığı ile tanınan Bismarck’ın Cumhuriyet rejimine bakış açısı çok sıcak değildir. Parlamenter yönetime, demokrasiye ve özgürlüklere karşıdır. Siyasette oldukça inatçı bir yapıya sahip olduğu görülen Bismarck, tutucu ve anti-liberal bir politika izlemiştir⁴⁸. Daha siyasete atıldığı ilk zamanlarda liberal rejim aleyhine söylemlerde bulunan ve yazılar yazan Bismarck’ın 1847 yılında Diyet Meclisi’ne katıldığı dönemde yapmış olduğu şu konuşma onun görüşünü açıklıkla ortaya koymaktadır: “Anayasa gibisinden bir kâğıt parçasının tebaa ile kral arasına girmesine razı olamam. Zaten devleti liberaller ve liberalizm yıkmaktadır. Liberaller rüya gören adamlardır. Parlamento belki İngiltere için yararlı bir kurum olabilir, fakat Prusya için zararlıdır.” Bismarck’ın Başbakanlığa getirildiği süreçte Kral I. Wilhelm ile aralarındaki diyalogu da söz konusu görüşü desteklemektedir: “Kendisi için şu veya bu şekilde az çok değişik bir muhafazakâr veya liberal sistemin değil bir kral idaresinin yahut parlamento hâkimiyetinin bahis konusu olduğuna ve parlamento hâkimiyetini muhakkak surette, hatta diktatörlük devresiyle önlemek lazım geldiğine Kralı ikna etmeye muvaffak oldum. Dedim ki: Bu vaziyette Majestenez bana doğru bulmadığım işleri bile emretseniz, size fikrimi açıkça izah etmekle beraber, sonunda kendi fikrinizde ısrar ettiğiniz takdirde, Majestenizi parlamento hâkimiyeti ile mücadelede yalnız bırakmaktansa Kralımla beraber mahvolmayı tercih ederim.”⁴⁹

Atatürk ise tam aksi yönde Cumhuriyet rejimine bağlılığı ile dikkat çekmektedir. “Demokrasi ilkesinin en çağdaş ve mantıklı uygulamasını sağlayan hükümet şekli, cumhuriyettir” diyen Mustafa Kemal Atatürk, bir başka söyleminde Cumhuriyet rejimine ilişkin görüşünü şöyle açıklamıştır: “Cumhuriyet imkân demektir. Cumhuriyet, yalnızca adıyla bile birey özgürlüğünü aşıl原因an sihirli bir aşıdır. Görülecektir ki, cumhuriyet imkânları olan her memleket, özgürlük davasında er geç başarılı olacaktır. Cumhuriyet, kendisine bağlı olanları en ileri aşamalara götüren imkânları verir. Bağımsızlık ve özgürlüğüne sahip olan milletler, ilerleme yolunda imkânlara sahip demektirler. O halde cumhuriyet, her

⁴⁶ Nurcan Toksoy, “Avrupa Gazetelerinde Atatürk’ün Ölümüyle İlgili Olarak Çıkan Haber ve Yorumların Türk Basınına Yansıması”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S.37-38, s. 143-148.

⁴⁷ İsmet Bozdağ, *Atatürk’ün Avrasya Devleti*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1998, s. 161.

⁴⁸ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 268.

⁴⁹ Toktamış Ateş, *Siyasal Tarih*, Der Yayınları, İstanbul 2001, s. 254-256.

alandan ilerlemenin de en belirgin teminatıdır. Cumhuriyeti bu anlamıyla ve bu kapsamıyla anlamak gerekir.”⁵⁰

Bismarck’ın hedeflerini hayata geçirmek için izlediği politika ise kılıç ve kan politikasıdır. Bismarck ilk nutkunda bu politikasına şöyle değinmiştir: “Almanya nazarlarını Prusya’nın liberalizmine değil şevket ve satvetine dikmiştir. Prusya kuvvetini fırsat zamanına saklamalıdır. Bu fırsatı birkaç kere kaçırmıştır. Günün büyük meseleleri nutuklarla ve ekseriyetin kararları ile değil kılıç ve kan ile hallolunacaktır.”⁵¹ Bir başka konuşmasında “Büyük işler, büyük meseleler diskurlarla, münakaşalar ile değil kılıçla, tüfekte, topla, kanla hallolunur... İcabında düşmana dost, dosta düşman olurum” demiştir⁵².

Yine bir diğer konuşmasında da : “Haritaya bir göz atıldığı vakit anlaşılacağı üzere Prusya, Almanya’nın emniyeti için muhtaç bulunduğu silah ve teçhizatı, ince ve uzun müddet taşıyamaz; bu silah ve teçhizatın Almanlara müsavî şekilde taksimi lâzımdır. Söylevler, birlikler, çoğunluk kararları ile gayeye erişemeyiz; ancak kılıç ve kanla üstesinden gelinebilecek ciddi bir mücadeleden kaçınmak imkânsızdır. Bu mücadelede başarıyı sağlamak için mebuslar mümkün olduğu kadar ağır çekecek kılıç ve kanı Prusya Kralının eline vermelidirler ki o da bunu kendi takdirine göre terazinin kefelerinden birisine atabilsin.”⁵³ diyen Bismarck’ın bu politikasını destekleyen “...eğer çekiç olmak için birşey yapmazsak, örs haline geliriz”, yine “...eğer korku telkin edebilirsek, bütün Alman Konfederasyonu emrinize âmede olur” gibi söylemleri bulunmaktadır⁵⁴.

Otto von Bismarck Alman Birliği’ni kurduktan sonra sömürgecilik politikalarından uzak kalarak barış politikası benimsemişse de bu durum o günkü koşullarda Alman Birliği’nin güçlendirilmesi adınadır. Oysaki Mustafa Kemal Atatürk barış politikasını geçici bir dönem için değil, daimi olarak kuvvetle savunmuştur. Söylemlerinde de sıklıkla bu konuyu vurgulamıştır. 1933 yılında yapmış olduğu bir konuşmasında “Türk Cumhuriyeti’nin en esaslı ilkelerinden biri olan ‘Yurtta Barış, dünyada barış’ amacı, insanlığın ve uygarlığın refah ve ilerlemesinde en esaslı etken olsa gerektir. Buna elimizden geldiği kadar hizmet etmiş ve etmekte bulunmuş olmak, bizim için övünülecek bir harekettir” diyen Atatürk bir başka söyleminde de barış politikasına verdiği öneme ilişkin şunları söylemiştir: “Dış siyasetimiz, başlangıçta kendisine çizdiği hareket çizgisinden asla sapmamıştır. Dış siyasetimiz daima milletler refahının yaratıcısı olan barış içinde, memleketin gelişmesini amaç edinmiştir. Bu gelişmeyi tam ve kayıtsız olarak, bütün milletlere temenni ederiz.”⁵⁵

SONUÇ

Otto von Bismarck 19. yüzyılın ikinci yarısında Mustafa Kemal Atatürk ise 20 yüzyılın ilk yarısında siyasi hayattaki rolleri ile unutulmayacak şahsiyetler olarak

⁵⁰ Utkan Kocatürk, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2007, s. 186.

⁵¹ Bertrand Russell, “Bismarck İktidar Mevkiinde”, *Fikir*, Yıl.7, C.13, S.316, 11 Teşrinisani 1939, s. 51.

⁵² Salih Münir Çorlu, *Türkiye ve Prens Bismarck*, *Yarım Ay*, S.18, Ekim 1935, s. 20.

⁵³ Bismarck, a.g.e., C.I, s. 452.

⁵⁴ Armaoğlu, a.g.e., s. 301.

⁵⁵ Kocatürk, a.g.e., s. 445-446.

tarihteki yerlerini almışlardır. Bismarck dağınık haldeki Almanları birleştirerek bir ulus devlet ortaya çıkarmıştır. Mustafa Kemal Atatürk ise bir imparatorluğun arda arda yaşadığı savaşlarla yıpranması ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte işgal altına girmesi sonucu başlattığı Milli Mücadele Harekati'nin başarıya ulaşması ile bir ulus devlet ortaya çıkarmıştır.

Zekâları tartışılmayacak olan bu iki liderin sezgileri, diplomasi hayatındaki başarıları, ileri görüşlü olmaları, olaylara gerçekçi yaklaşımları ve hedeflerini ulaşma noktasında düşüncelerini doğru zamanda eyleme dönüştürme yetilerinin yüksek oluşu kuşkusuz onların lider olarak ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. Amaca ulaşmak adına hareket noktaları birbirinden oldukça farklı olsa da her iki lider de siyasi hayatta karşılaştıkları zorlukları, faaliyetleri, inandıkları değerler uğruna verdikleri mücadeleleri yazıya dökerek hem politikalarının daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve hem de gelecek nesillere döneme ilişkin teferruatlı bilgi bırakmak istemişlerdir. Siyasetname olarak da değerlendirebileceğimiz bu eserlerinde bu iki liderin duygu ve düşünce âlemine dair detaylar da bulmak mümkündür. Okumaya karşı olan büyük tutkuları yanında iki liderin hem hitabet hem de kalemleri oldukça kuvvetlidir.

İki liderin bu ortak yönlerinin yanında farklılıkları da mevcuttur. Bismarck daha siyasi hayata atıldığı yıllarda Alman Birliği'nin diplomasi yolu ile değil kılıç ve kan politikasının uygulanmasıyla sağlanabileceğini inanmış bir liderdir. O nedenle ki ordunun güçlendirilmesine büyük önem vermiştir. Atatürk ise işgalci güçlerin dayatmasına karşı içinde bulunan şartlardan dolayı silahlı mücadele hareketine girişmiştir. Bismarck gerçekte sömürgeciliğe karşı bir lider olmamakla birlikte sadece Alman Birliği'nin güçlendirilmesi ve olası bir karışıklığın, birliği tehdit edici bir hal almasından çekindiği için barış politikasını benimsemiş ve bu süreçte sömürgecilik faaliyetlerinden mümkün olduğu kadar uzak kalma siyaseti izlemiştir. Mustafa Kemal Atatürk ise dönem olarak Bismarck'la aynı yıllarda siyaset yapmamış olmakla birlikte sömürgecilik politikalarına şiddetle karşı çıkmıştır. Önemle belirtmek gerekir ki Atatürk'ün dış politikada değişmez ve en önemli sloganı “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” politikasıdır. Muhafazakâr politikaları ile bilinen Bismarck'ın Cumhuriyet rejimine yaklaşımı hiç de olumlu olmamasına karşın Mustafa Kemal Atatürk Cumhuriyet rejimine sıkı sıkıya bağlı bir liderdir. Öyle ki bu hususta Bismarck ile olan görüş ayrılığı Atatürk'ün sözlerine de yansımıştır: “Napolyon taç ve şeref peşinde koşan bir maceracıdır. Bismarck ise tacidara hizmet eden bir insandır. Bunlarla şahsımın karşılaştırılmasını kabul etmem.”⁵⁶

KAYNAKÇA

AKALIN, Cüneyt, *Atatürk-Mac Arthur Görüşmesinin İçyüzü Bir Soğuk Savaş Yalanı*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006,

⁵⁶ Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım*, Tan Matbaası, İstanbul 1961, s. 304.

- AKALIN, Gülseren, "Milli Mücadele Dönemi Türk Dış Politikası", *Atatürk Haftası Armağanı*, Ankara 1994, s. 59-76.
- AKBIYIK, Yaşar, "Atatürk'ün Hayatı", *Türkler*, C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 423-441.
- AKIN, İlhan F., *Siyasi Tarih 1870-1914*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1983.
- Ali Reşat, *Bismark*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.
- ARIKOĞLU, Damar, *Hatıralarım*, Tan Matbaası, İstanbul 1961.
- ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1999.
- ATATÜRK, Kemal, *Nutuk 1919-1927*, (Yay. Haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2000.
- ATEŞ, Toktamış, *Siyasal Tarih*, Der Yayınları, İstanbul 2001.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, "Bismarck'ın Osmanlı İmparatorluğunu Taksim Fikri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.1, S.5, Temmuz-Ağustos 1943, s. 3-12.
- BISMARCK, Otto von , *Düşünceler ve Hatıralar*, Çeviren. Nijad Akipek, C.III, Maarif Basımevi, Ankara 1955.
- BISMARCK, Otto von, *Düşünceler ve Hatıralar*, Çeviren. Nijad Akipek, C.II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.
- BISMARCK, Otto von, *Düşünceler ve Hatıralar*, Çeviren. Nijad Akipek, C.I, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1952.
- Bismarck*, Stuart Mill Mehmet Emin Yurdakul Karacaoğlan, Hazırlayan: Ferit Ragıp Tuncor ve Salahattin Arıkan, İstiklâl Matbaası, Ankara 1959.
- BORAK, Sadi, *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*, İstanbul 1966.
- BORAK, Sadi, *Atatürk'ün Özel Mektupları*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul.
- BOZDAĞ, İsmet, *Atatürk'ün Avrasya Devleti*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1998.
- BOZDAĞ, İsmet, *Atatürk'ün Evrensel Boyutları*, Emre Yayınları, İstanbul 2008.
- CEBESOY, Ali Fuat, *Siyasi Hatıralar*, II. Kısım, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1960.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)*, (Yayın Kurulu. Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Mete Tuncay ve Ahmet Oktay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- ÇELİKER, Fahri, "Bismarck'ın Doğu Politikası ve Bulgaristan'ın Kurtuluşu (1878)", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl.5, S.9, Şubat 1980, s. 93-100.
- ÇORLU, Salih Münir, "Türkiye ve Prens Bismark", *Yarım Ay*, S.18, Ekim 1935, s. 20-21.
- ÇORLU, Salih Münir, "Türkiye ve Prens Bismark", *Yarım Ay*, S.19, Kasım 1935, s. 20-22.
- ÇORLU, Salih Münir, "Türkiye ve Prens Bismark", *Yarım Ay*, S.20, Aralık 1935, s. 23-25, 30.
- ÇUBUKÇU, İbrahim Agah, "İstiklâl Savaşı ve Millî Birlik", *Bellekten*, C.LII, S. 204, Atatürk Özel Sayısı, Ankara 1988, s. 795-806.
- DURAL, Baran, *Atatürk'ün Liderlik Sırları*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2004.
- ENGİNSOY, Cemal, "Çok Yönlü Tarihi Kişiliği ile Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.III, S.7, Kasım 1986, s. 127-148.
- EROĞLU, Hamza, *Atatürk'ün Hayatı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1986.

- İĞDEMİR, Uluğ, *Atatürk'ün Yaşamı 1881-1918*, C.1, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988.
- İNAN, Afet, *Atatürk'ten Hatıralar*, Ankara 1950.
- KANSU, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- KENNEDY, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002.
- KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2007.
- KONGAR, Emre, *Atatürk Üzerine*, İstanbul 1994.
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2000.
- ÖZLÜ, Hüsnü, "Atatürk'ün "Ta'lim ve Terbiye-i Askeriyye Hakkında Nokta-i Nazarlar" Adlı Eserinin Liderlik ve Eğitim Anlayışı Açısından Analizi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 49, Bahar 2012, s. 217-240.
- PINNOW, Hermann, *Almanya Tarihi*, (Tercüme Eden: Fehmi Baldaş), Kanaat Kitabevi, İstanbul 1940.
- RUSSELL, Bertrand, "Bismarck İktidar Mevkiinde", *Fikir*, Yıl.7, C.13, S.316, 11 Teşrinisani 1939, s. 50-52.
- RUSSELL, Bertrand, "Bismarck'ın Eseri", *Fikir*, Yıl.7, C.13, S.317, 18 Teşrinisani 1939, s. 71-73.
- SANDER, Oral, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Yayınevi, Ankara 2003.
- TEPEKAYA, Muzaffer, "Osmanlı-Alman İlişkileri (1870-1914)", *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 40-53.
- TOKSOY, Nurcan, "Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle İlgili Olarak Çıkan Haber ve Yorumların Türk Basınına Yansıması", *Atatürk Yolu Dergisi*, S.37-38, s. 141-186.
- TURAN, Şerafettin, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1989.
- TURAN, Şerafettin, "Mustafa Kemal Atatürk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.31, İstanbul 2006, s. 310-331.
- TÜNAY, Bekir, "Atatürk ve Cumhuriyet", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.III, S.7, Kasım 1986, s. 155-170.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul 2006.